

SEMICENTENARUL DOBROGEI – O ANIVERSARE BINE PREGĂTITĂ

Ioan Oprea

Abstract: *The 50th anniversary in 1928 of the Dobruja's reunification with the Romanian state gave the authorities the occasion to initiate several major public projects. Among those one can number the construction of a cultural palace of Dobruja and of a commemorative monument, a jubilar exhibition, the issuing of a monograph referring to the province, the minting of a medal, as well as the setting in motion of large public festivities.*

These projects have been both carefully prepared and generously funded. They have also involved numerous architects, technicians and artists, historians, as well as other intellectuals. Our paper presents – through novel documents – some of these projects and the way they have been carried out, along with their major protagonists.

Key words: *semicentennial of Dobruja, Alexandru Lapedatu*

Cuvinte cheie: *semicentenerul Dobrogei, Alexandru Lapedatu, perioada interbelică*

Anul 1928 a impus în plan politic și guvernamental Dobrogea, ca provincia care, reunită cu țara în urma Congresului de Pace de la Berlin, s-a detașat printr-o dezvoltare spectaculoasă. Semicentenerul Dobrogei a cuprins o suită de proiecte cu care trebuia sărbătorit evenimentul: expoziție comemorativă; monografie; medalia jubiliară, monumentul comemorativ; cortegiu și serbare publică; premii.

Comitetul de organizare al acestora l-a avut ca președinte pe Vasile Sassu, iar în plan cultural – multe dintre proiecte, având îndeosebi o atare caracteristică – pe ministrul Cultelor și Artelor, Alexandru Lapedatu, care s-a dovedit a fi principalul organizator.

Pregătirile au început însă târziu, abia la 28 iunie 1928 era finalizat și plătit planul de amplasare a statuii comemorative a Unirii Dobrogei cu țara, multiplicat la Casa „Rapid” din București (cost 2800 lei = 100 ex.)¹.

Peste 5 zile, ministrul Lapedatu a solicitat Ministerului Finanțelor să elibereze suma de 6 milioane lei, constituind creditul extraordinar aprobat pentru manifestările respective și distribuit astfel:

- pentru monument (teren, material de construcție, lucrări, premii) – 950.000 lei
- pentru expoziție – 1.500.000 lei
- pentru medalia comemorativă – 500.000 lei
- pentru monografie – 500.000 lei
- pentru cortegiul alegoric – 2.000.000 lei
- pentru concursuri și premii – 500.000 lei²

Acestor lucrări li s-au adăugat reparațiile cazinoului din Constanța, pentru care s-au aprobat 1.500.000 lei din Fondul despăgubiri, Ministerul Cultelor și Artelor lansând concurs

---

¹ Cf. referat aprobat de Al. Lapedatu, în Arhivele Naționale – Arhiva Istorică Centrală, Fond Ministerul Cultelor și Artelor, dosar 180/1928, f. 105.

² Cf. adresa nr. 29635 / 3.VII.1928, *idem*, f. 108-109.

public, anunțat de ziarele „Rampa”, „Lupta”, „Curentul”, „Politica”, „Universul”, „Adevărul”, „Dimineața” și „Independence Roumaine”³.

Comitetul de organizare al acestor serbări l-a însărcinat pe Ioan C. Băcilă, profesor și bibliotecar ajutor la Academia Română, să culegă și să fotografieze stampe de epocă reprezentative pentru Dobrogea (70 bucăți × 17.500 lei), fiind plătit de către Ministerul Cultelor și Artelor în avans, din același fond special⁴.

Tot în avans au lucrat și cei de la Societatea Numismatică Română – prin Constantin Moșil și Ștefan Cupșa – cărora li s-au acordat la 23 iulie 120.000 lei (din suma de 400.000 lei aprobată pentru executarea medaliei comemorative). Aceștia acceptaseră „cu plăcere” propunerea făcută de prietenul lor, ministrul Lapedatu⁵.

Între proiecte figurează unul destul de ambițios: Palatul Cultural al Dobrogei, un ansamblu care urma să cuprindă spații pentru un teatru cu 1000 locuri, o bibliotecă cu sală de lectură pentru 100 cititori și un muzeu.

Pentru această construcție complexă, textul-apel a vizat pe „toți arhitecții diplomați, rugându-i să participe la acest concurs, pentru ca rezultatul lui să corespundă scopului urmărit”⁶. Muzeul Dobrogei se preconiza în urma edificării a fi amplasat într-o „sală mare sau va fi împărțit în săli mai mici, în cari se va expune diferitele obiecte din săpăturile arheologice ale Dobrogei”⁷. Premiile stabilite pentru această construcție erau: I – 200.000 lei; II – 125.000 lei; III – 75.000 lei și 2 mențiuni a 50.000 lei.

În urma concursului – la care s-au prezentat 8 concurenți, dintre care 7 având proiecte complete, au fost admiși, iar unul respins ca incomplet – premiul I a revenit arhitecților Ion Anton Popescu, C.C. Mosinschi și Horia Teodoru; cel de-al II-lea arhitecților Horia și Ion Creangă, iar al III-lea arh. Ion D. Traianescu, mențiunile acordate fiind dobândite de arh. Jean Burcuș și Asociația „Trei absolvenți ai Școlii Superioare de Arhitectură”⁸.

Proiectul câștigătorilor – prezentat cu motto-ul „Trei cercuri” – a dobândit aprecierea unanimă a juriului (arh. E. Lăzărescu, arh. S. Ciatan, arh. I. Enescu, arh. N. Ghica-Budești, Al. Lapedatu) întrucât „atât ca compoziție de ansamblu, cât și ca partiu de plan este cel ce se prezintă mai bine. Teatrul are accese ușoare din toate părțile și degajamente comode; el ascunde șpatele liceului, soluție potrivită în situațiunea de azi și amenajează o piață spre str. Carol. Arhitectura proiectului este simplă, fără ornamentațiuni, urmărind principiile moderne cerute de procedeele de construcțiune ale betonului armat; este o arhitectură exotică și care să fie modificată astfel, încât să se adapteze mediului și să fie cât mai apreciată de tradiția românească, așa cum pretinde și programul de concurs”⁹.

La acest proiect câștigător li s-a recomandat arhitecților „să țină seamă de clima Dobrogei în studiul formelor și pantele acoperișului introducând eventual streășine și izolări

³ În *loc. cit.*, *supra*, f. 121.

⁴ *Ibidem*, f. 129.

⁵ Vezi adresa SNR din 23.VII.1928 către Al. Lapedatu, în *loc. cit.*, *idem*, f. 130.

⁶ Cf. *supra*, f. 137.

⁷ *Ibidem*, f. 138.

⁸ Cf. referatul lui V. Broșteanu către ministru, aprobat de Al. Lapedatu la 13.X.1928, *idem*, f. 247.

Proiectele au fost prezentate într-o expoziție la Ateneul Român sub forma unor panouri fotografice realizate de Institutul Foto Tehnica Nicolae Țațu (7 panouri), costând 8.600 lei.

⁹ Vezi raportul juriului, *loc. cit.*, *idem*, f. 249.

contra intemperiilor”¹⁰. Al doilea proiect a fost declarat prea costisitor, iar al treilea nepotrivit; rezultatele concursului au fost asumate de Vasile Sassu, Ion Minulescu și Costin Petrescu, care au confirmat astfel decizia juriului. Pentru cei care urmăreau transparența unui atare concurs, reținem că Ministerul Lucrărilor Publice a publicat regulamentul acestuia la 17 august 1928, iar evaluările s-au inclus la 15 septembrie 1928¹¹.

În septembrie, Comitetul de organizare a tipărit la Tipografia Cărților București programul serbărilor, detaliind punctele acestuia: monografia (costul acesteia s-a urcat la 766.404 lei), cortegiul istoric organizat sub conducerea lui Corneliu Moldovan (600.000 lei); filmarea serbărilor de către Mihail Vulpescu (100.000 lei); medaliile (309.000 lei); filmările făcute de Foto Royal (7.500 lei) și Foto Roșculeț (30.339 lei); traducerea în franceză de către Al. Busuioceanu a monografiei (20.000 lei); din creditul de 7.500.000 lei, la sfârșitul acțiunii au rămas necheltuiți 167.604 lei¹².

De volumul omagial *Dobrogea* s-a ocupat direct tot istoricul Al. Lapedatu: a aprobat și citat articolele, a urmărit etapele redactării și tipăririi, astfel că la 1 octombrie 1928 acesta era terminat, depășind cu 3 coale (total 98) cele admise la imprimat¹³. Tot el s-a ocupat și de expoziția Semicentenarului, așa cum recunoaște Duiliu Marcu într-un referat datat 19 iulie 1928: „conform programului de lucru aprobat de Dv.”; a urmărit direct și reparația Cazinoului încredințată aceluiași arhitect, căruia i-a obținut un credit special și i-a acordat lucrarea fără licitație cerându-i în schimb să fie atent la asigurarea teraselor contra infiltrațiilor, la tâmplărie și vopsitorie¹⁴.

Ministrul a urmărit atent și filmările tuturor manifestărilor, încredințându-le prof. Georgescu-Brezul și lui Emil Riegler Dinu; celui din urmă i-a cerut să conlucreze cu prof. C. Brătescu de la Constanța pentru a fixa „un itinerar al filmărei Dobrogei în 8-10 zile. Ne-am permite filmarea de la nord la sud pentru a fi la Balcic mai târziu când urmează să sosească în localitate Majestatea Sa Regina Maria”¹⁵. Riegler își propusese să țină seama „*de aspectul peisagistic dobrogean din punct de vedere istoric, etnic, geografic, antropologic, cultural și economic*” (subl. n.)¹⁶. Tot el i-a propus ministrului ca posesoarea filmului de 300 m – *Jubileul de 150 de ani de școală românească la Turtucaia* – Casa Școalelor să-l cedeze pentru a fi folosit și la filmul jubileului, iar Fundația „Regele Mihai I” să le dea drept de reproducere pentru filmul *Prințul moștenitor Mihai pe plajă*¹⁷. Având în vedere urgența lucrării, Al. Lapedatu a transmis la 20 septembrie 1928 o circulară prefectilor de la Tulcea, Constanța, Durostor și Caliacra cerându-le sprijinirea cu mijloc de transport a echipei de filmare. Prin aceasta autoritățile erau informate că operatorul Mihail Vulpescu era cel care va

¹⁰ *Ibidem*, f. 252.

¹¹ În buletinul său, cu nr. 15-16, 31.VII.1928, p. 2, an VII, publicație care apărea de 4 ori pe lună.

¹² Vezi în Ministerul Culturii și Artelor, Comitetul de organizare, nr. 339/7.IX.1928 și raport din 12.XII.1928, *idem*, f. 143, 145. *Monografia*, tipărită la Cultura Națională, a costat în final 1.264.000 lei, iar *Analele Dobrogei* 100.000 lei.

¹³ *Ibidem*, f. 146.

¹⁴ Cf. referat Duiliu Marcu, 19.VII.1928, *idem*, f. 152.

¹⁵ Vezi referatul lui Emil Riegler Dinu, sâmbătă, 15.IX.1928, aprobat de Al. Lapedatu la 17.IX.1928, *idem*, f. 203.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

*cinematografia*¹⁸. A aprobat, de asemenea, propunerile lui Riegler: „s-ar putea începe de pildă cu o mișcare navală românească și străină în portul Tulcea, pescuitul la Filipoiu, munții de granit și porfir de la Mahmudia etc. Se va produce și o hartă în relief a Dobrogei, date istorice și statistice ale localităților, populației, producției și nomenclaturi scurte științifice ale geografiei, geologiei, florei și industriei Dobrogei. Deosebită importanță se va acorda Bisericii Românești în trecut și azi (De exemplu Biserica în subsol din vremea turcilor de la Rasova cu interiorul, altar și cor, și cea nouă alături). De asemenea, se vor arăta săpăturile de vechi cetăți greco-romane (Histria etc.) cu utilizarea planșelor cu inscripții ale lui V. Pârvan”¹⁹.

Conceptul cinematografic modern rezultă din cele propuse să fie incluse în film: „cetatea turcească a Silistrei ca vestigiu de putere milenară otomană, cu ultimele date statistice ale populației în orânduială numerică (români, bulgari, turco-tătari, ruși, germani etc.), se vor cinematografa exemple de școli primare, licee, seminarii confesionale, cu profesori și elevi, de asemenea gospodării caracteristice.

Ca încheiere s-ar lăsa loc pentru un peisaj de zi și altul lunar de noapte la Balci, Coasta de Argint cu castelul regal și de va fi posibil cu persoana Augustei noastre Suverane”²⁰.

Cortegiul etnografic pe care s-a contat ca un punct deosebit al serbărilor dobrogene a fost încredințat generalului Ion Manolescu – ca președinte al Comisiei Centralei Caselor Naționale și director general al Societății Cultelor Eroilor – și lui Corneliu Moldovan, directorul Teatrului Național. Acesta din urmă a întocmit scenariul și devizul, cerând Ministerul Cultelor și Artelor suma de 1.164.750 lei²¹. Șase mari care alegorice, 98 cai, 30 artiști și 160 soldați, apoi costumieri, peruchieri, militari și muncitori urmau să fie angajați timp de 3 zile pentru prezentarea conductului etnografic.

Proiectat grandios, cortegiul cuprindea în această variantă maximală – care nu s-a aprobat pentru că suma acordată s-a stabilit la 700.000 – **carul Dobrogei** tras de 4 cai, cu **Provincia** reprezentată între Cronos și Danubiu, iar în spate Neptun; la picioarele Dobrogei 2 fete, alegorii cu băștinașii și alogenii, cortegiu de 20 de cai și trimitea la istoria veche a provinciei. Al doilea car alegoric era cel al coloniștilor greci, tras de 4 cai însoțiți de 20 de ostași pedestri; al treilea era tras de 6 cai fiind destinat lui **Ovidiu**, care reprezenta ideea latinității, acesta înconjurat de nobili romani și ostași; al patrulea car era cel **bizantin** întruchipându-l pe Ioanițiu împăratul, românii din vremea lui Mircea cel Bătrân, urmat apoi de un alt car al **Independenței** cu Carol I și epoca sa de dezvoltare și progres, cu Podul lui Salygny și încă un car, al **înfrățirii provinciilor**, care încheia cortegiul într-o viziune de apoteoză²².

Cum o atare regie nu s-a putut dezvolta în limitele sumei de 700.000 lei, iar timpul devenise presant, Corneliu Moldovan a redus cortegiul, nerenunțând încă la soluția carelor alegorice (mai de mare efect, cunoscute încă de la jubileul din 1906). S-a optat pentru o altă schemă în care au figurat câteva simboluri ce nu puteau să nu atragă atenția: carul Constanței, tras

¹⁸ Vezi circulara cu nr. 3914/20.IX.1928, *idem*, f. 205. Acest operator a fost numit în baza recomandării făcute de Emil Riegler Dinu, G. Breazul și Ion Marin Sadoveanu și aprobate de Al. Lapedatu la 19.IX.1928. Între primele sale filme este cel dedicat *Obiceiurilor tradiționale românești*, realizat pentru Congresul internațional de istoria artei, ținut la Praga.

¹⁹ Cf. concept Emil Riegler Dinu, *idem*, f. 206.

²⁰ *Ibidem*. După cele cunoscute de noi, acest film documentar este primul cu un scenariu complex, anunțând o viziune modernă în cinematografia românească.

²¹ Cf. adresa Teatrului Național nr. 2097/28.IX.1928, *loc. cit.*, *supra*, *idem*, f. 222.

²² Vezi proiectul în *loc. cit.*, *idem*, f. 225-227.

de 4 cai, intitulat „Perla Mării Negre” – reprezenta o stâncă de care se rezema o scoică deschisă de două sirene, din interiorul ei apărând **Constanța**, întruchipată de o tânără în costum de perle, cu diademă; era urmat de cel al **Portului**, cu silozurile și docurile, al **Comerțului**, cu un Mercur dominator, al **Industriei** și altul al **Meseriilor**, toate trase de 4 cai²³. Județul Constanța a fost reprezentat de carul **Carierele de Piatră**, al **Păstoritului** și produselor sale, al **Lânăritului**, al **Asistenței Sociale**, apoi ale **Coloniștilor germani** și **Sănătății** (cu stațiunile balneare și climaterice) și o reprezentare simbolică a Apei-Aerului-Luminii²⁴. Pentru județul Caliacra, carul **Munca agricolă**, cu un semănător simbolic, tras de 4 boi, întruchipa principalele ocupații ale locuitorilor; era urmat de carul **Coloniștilor**, al **industriei**, **cojocăritului** și ultimul, al **Coastei de Argint**, cu farul, acesta din urmă tras de 6 cai²⁵. Județul Durostor a defilat cu un car al **Culturii viilor**, altul al **Coloniștilor macedoneni**, cortegiul fiind încheiat de carele **Viața turcească** și **Viața bulgărească**, simbolizând grupurile etnice conlocuitoare²⁶. Județul Tulcea a evoluat în fața miilor de privitori cu 5 care simbolice reprezentând **Pescuitul**, **Cherhanaua**, **Agricultura**, **Gurile Dunării** și **Industria Casnică**, ramuri economice dezvoltate puternic în cuprinsul său²⁷. Uniforme speciale, costumația tradițională, platforme de 3 x 2 m pentru carele cortegiului, căruțe dobrogene tipice încărcate cu rodul muncilor tradiționale, textile specifice, cai, bivoli, boi de tracțiune, toate odată cu „conducătorii lor obișnuiți, în costumele locale”, trebuiau să fie prezente la Constanța în ziua de 26 octombrie 1928²⁸. Emoții, încurcături, probleme complicate și neprevăzute i-au confruntat atât pe organizatori, cât și pe actorii acestui ultim mare conduct etnografic al perioadei interbelice. Cortegiul istorico-etnografic al serbărilor jubiliare dedicate semicentenarului unirii Dobrogei cu țara s-a bucurat neîndoielnic, de un mare succes²⁹. Guvernul liberal al vremii a împlinit astfel, ceea ce-și propusese nu doar ca un scop electoral ci și ca o formă de omagiere pentru cei care contribuiseră la realizarea unui important deziderat național.

Impulsul dat mecanismului de dezvoltare provincială prin organizarea serbărilor Dobrogei s-a dovedit important, iar investiția nu a însemnat bani risipiți. Fiecare dintre proiectele ambițioase propuse cu acel prilej va conta în progresul provinciei, chiar dacă atunci s-au împlinit în parte, constituind însă adevărate ținte pentru viitor.

Cine răsfoiește acum sinteza monografică realizată la semicentenarul Dobrogei, are un important material documentar dar și unul de reflecție asupra mijloacelor prin care publicul poate să atragă energiile creatoare, conducând la sinergii atunci când fixează obiective care însumează comunitățile, implicându-i pe membrii acestora. De altfel, chiar ministrul Cultelor și Artelor, Al. Lapedatu justificase, putem spune, la 9 septembrie 1928, atât investiția financiară, cât și energiile, căci „semicentenarul Dobrogei, vine să dovedească cum am înțeles noi în 50 de ani de stăpânire politică să reluăm și continuăm opera și civilizația latină a înaintașilor noștri romani”³⁰.

²³ *Ibidem*, f. 232-233.

²⁴ *Ibidem*, f. 234-235.

²⁵ *Ibidem*, f. 236.

²⁶ *Ibidem*, f. 237.

²⁷ *Ibidem*, f. 238.

²⁸ În indicațiuni generale pentru carele alegorice, *loc. cit.*, *idem*, f. 232.

²⁹ Costul total al cortegiului a fost de 700.000 lei, din care 300.000 lei au revenit Teatrului Național.

³⁰ Al. Lapedatu în „Viitorul”, 9.IX.1928, apud Ioan Opriș, *Alexandru Lapedatu în cultura românească*, Ed. Științifică, București, 1996, p. 80.

Importanța pe care istoricul Lapedatu a dat-o Dobrogei rezultă cu prisosință din chiar declarația sa: „nici o regiune care să înfățișeze o mai caracteristică individualitate fizică, o mai particulară evoluție istorică, un mai susținut interes științific și o mai mare importanță decât acest picior de pământ între cursul Dunării de Jos și Marea Neagră; geologul și geograful, antropologul și etnograful, arheologul și istoricul, folcloristul și literatul, economistul și tehnicianul – cu toții împreună și fiecare în parte găsesc aci, în această minunată țară, mai mult decât în oricare altă parte, teren vast și important de studii și cercetări”³¹.

Evocarea succintă a modului în care s-a înțeles consemnarea publică a semicentenarului unirii Dobrogei cu țara pune în mai bună lumină obligația de a fixa și urmării ținte de larg interes comunitar.

Doar pe acestea le receptează cetățenii și le însușesc urmărindu-le atunci când corespund aspirațiilor și când apreciază că îi reprezintă. Generația celor de la 1928 s-a văzut reprezentată în actul public de omagiere a celor care, în urma Războiului de Independență au unit Dobrogea cu România.

Ioan Oprîș
Muzeul Național de Istorie a României
Calea Victoriei, nr. 12, sect. 3,
030026, București

---

³¹ *Ibidem*, p. 184.